

مؤلفك رجاسى:

حقوق اسلاميه يى عصر حاضرک علمى لسانيله بيان شرفنه سبقت ايتمک شوقى بر فاج سنه مقدم بنى بعض تشبثلره سوق ايتمش ايدى. او شوقك تعمر يکيل بن «افادات الكرام» اسملى کتابى نشر ايتمه شروع ايدوب قسم العبادات دن دورت بيش ملزمه قدر طبع ايتدرمش ايدم. عاقبت شريعت اسلاميه كى معجز بر شريعتك؛ نصوص كتابيه هم نبويه لر بنى قلبم قناعت ايدر صورتده شرح هم تفسير وظيفه لر نده استعداد سولگمى حس ايدوب، «عسى ان يهدينى ربي لا اظرب من هذا رشداً» اميديله موقتاً «افادات الكرام» نشر بنى ترك ايتدم. صوگره الطاف الهيه دن اولمق اوزره، شو سنه استاذ محترم رضا افندى حضرتلرينك علمى مجلسار بيل استفاده ايتمه موفق اولدم. استاذ حضرتلرى شرع شريفك انساغنه احكام شرعيه مجله سينك روسيا مسلمانلر يچون فوق العاده لزومنه اهميته دائر الك مؤثر سوزلار بنى هر وقت بكا القا ايدوب، بيوك بر خدمتى التزام ايتمه دعوت ايدر كى بكا خطاب ايدرلر ايدى. استاذ حضرتلرينك ارشادى بر كه سيله بن ده رغبت اوياندى. مجله احكام شرعيه يى برابر بازارچق اولدق. يا نمونه يا مقدمه اولور اميديله كليات شرعيه يى على حده نشر ايتمگى بن مناسب كوردم ده، استاذ حضرتلرينك نظارتى تحتنده كليات شرعيه يى جمع ايتدم. كلياتى يا ايضاح يا اثبات يولنده، هر كايه صوگنده بر قدر سطور يازدم. جمع ايدر ايكن كليات آراسنده ترتيبى رعايه ايتمك ممكن دگل ايدى. طبع ايدر ايكن ده ترتيب ممكن اولمادى. لکن او قصور - كتابك ماده لر ينه عائد قصور دگل ايدى ده؛ بناء عليه، ضرورى حاجتى تاخير ايتمه مك ملاحظه سيله، التزام فيلندى.

شوكتابى جمع ايدر ايكن مساهله ايتمه مك، عهدينيله ايكن وظيفه يى التزام ايتدم: برى الك معتمد منبعلى نعدى ايتمه مك، ديگرى صوگ زمانلار ده يازموش كتابلرك نعت تاثيرينه قالامق. بوگا كوره شوكتاب «الك معتمد خالص حقوق اسلاميه» صفتيله قبول فيلنه بيلور درجه يه كلدى.

بن شوكتابى طلبه لره، روسيه علماسنه شو صفتلر شو دفعه عرض قيلوب؛ مطالعه لرى صوگنده او ذوات كرام افنديلردن تنبيه لر بنى رجا ايدر. زيرا عنقریب انشاء الله نشر فيلنه چق «احكام شرعيه مجله سى» شو «واعد فقييه» اوزرينه ناسيس فيلنه چق.

موسى جارالله بيگييف.

اذا انزلنا اليك الكتاب بالحق لتحكم بين الناس بما اراك الله.
ولا تكن للخائنين خصيماً

(النساء - ۱۰۵)

(شريعة اسلاميه الفباسى مثابه سنده اعتبار قیلنه بیلور)

قواعد فقريه

(احكام شرعيه مجله سنه مدخل اولوق صفتيله)

استاذ محترم رضا افندی حضرتلارینک ارشادی، نظارتی هم ضما فی تحتنده

موسی جار الله بیگیف

قلمیله تالیف قیلنه شد.

ناشری:

احمد الاسحاقی.

«اورنهك» مطبعه سی قراند.

КАЗАНЬ
Электро-Типография
„УРНЭК“

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه .

علم فقه: هیئت اجتماعیہ اعضاسی اولمق صفتیلہ، انسانک اوز حقوقلرینی اوز وظیفہلرینی تاماملہ بیلمکدر .

کتب فقہیہده، امام ابوحنیفہ رضی اللہ عنہ حضرتلرندن نقل، علم فقه « معرفۃ النفس مالها وما علیها » افادہ جامعہسیلہ تعریف قیلنمشدر . او تعریفہ کوره، « علم فقه » کڈ دائرہسی غایت واسعدر: اعتقاد، اخلاق، عبادات قسملریده؛ مناکحات، معاملات، عقوبات قسملریده علوم فقہیہ تختنه مندرج اولور . سلف اصطلاحک شویله ایدی . صوڤ کلمش اهل تدوین، علوم شرعیہیی تصنیف ایدر ایکن، یعنی صنفلره تقسیم ایدر ایکن، علم توحیدی علی حده، علم اخلاقی علی حده برر علم مستقل اعتبار ایدوب؛ علم فقہی عبادات، مناکحات، معاملات، عقوبات قسملرینه تخصیص ایتمشلر .

تصنیف، تدوین مسئلہسی بر اصطلاحدر . اصطلاحی شیلرده، معلومدر، طارلق اولماز . سلف صالح، آیات قرانیهدن سنن نبویهدن استنباط قیلنمش همه علملری بر بره طویلایوب، علم فقه تسمیہ ایتمشلر . صوڤ کلمش اهل علم - اعتقادیاتی اخلاقی افراز ایدوب، علم فقہی عبادات، مناکحات، معاملات، عقوبات قسملرندن عبارت قیلنمشلار . بوراده معنوی بر اختلاف یوقدر .

اهل علمك اعتقادياتي اخلافي افراز ايندكلري كبي، بزده عباداتي اهميت مخصوصه سنه كوره افراز ايدر ايسهك، علم فقه مناكحات معاملات عقوبات قسملرندن عبارت اولور .

علم فقهى تعريفده بز شو طريقه يي اختيار فيلوب «علم فقه: هيئت اجتماعيه اعضاسى اولمق صفتيله، انسانك اوز حقوقلرينى اوزر وظيفه لرينى تاميله بيلمكدر» ديدك.

هيئت اجتماعيه يا عائله، يا مدينه، يا دولتدر .

انسانى اوز باشنه ياشار بر حيوان فرض ايدر ايسهك، اووقت انسانه هيچ بر حق هيچ بر وظيفه مترتب اولمايور . بوگا كوره «هيئت اجتماعيه اعضاسى اولمق صفتيله» قيدينى تعريفده ذكر ايتدك .

بزم تعريفهزه كوره علم فقه (عصر حاضر ك عرفيله علم حقوق) اوچ قسمدن عبارت اولور: ۱) عائلده اعضا اولمق صفتيله انسانك حقوقلرينه وظيفه لرينه متعلق مسئله لر - مناكحات قسمى: ۲) مدينه ده يا دولت ده اعضا اولمق صفتيله انسانك حقوقلرينه وظيفه لرينه عائد مسئله لر يا قانونلر - معاملات قسمى: ۳) مناكحات همده معاملات قانونلرينى تنفيذ ايتمك همده غللمدن صافلامق غرضيله وضع قيلنور قانونلر - عقوبات قسمى اولور .

مناكحات قسمى: نكاح، طلاق، رضاع، نفقه، فرائض كبي؛ معاملات قسمى: بيع، اجاره، كفاله، حواله، امانت، هبه، شركت كبي متعدد كتابلره، كتابلرده متعدد فصللره على حسب الاصطلاح تقسيم قيلنوب، جزئياتك احكام خصوصيه لرى على التفصيل بيان قيلنور .

كتب فقهيه ده اويله على التفصيل بيان قيلنور مسائل جزئيه به فروع فقهيه دينور .

آيتلردن حديتلردن فروع فقهيه يي استنباط ايتمش فقهاى كرام، قران كريملر سنن نبويه دن - فروع فقهيه به نسبتله اهميتى دها زياده - اصول كلييه يي، قواعد فقهيه يي استنباط ايتمشلر .

أصول کلیه

اصل فقیهلرک عرفنده ایکی معنایه اطلاق قیلنور.
 بری: دلیل. هر بر حکمک دلیلی او حکمک اصلی اولور. مثلاً:
 زکاتک وجوبی بر حکمدر، اصلی «وانفقوا عما رزقناکم» آیت
 کریمه سیدر. بیعک جوازی بر حکمدر، اصلی «فانتشروا فی الارض
 وابتغوا من فضل الله» آیت کریمه سیدر.

دلیل معناسنده اولان اصللر، اهل علمک اصول فقه کتابلرنده
 بیاننه کوره،: (۱) کتاب، (۲) سنت، (۳) اجماع، (۴) قیاس، (۵) مصلحت. حکمک
 مشروعیتنده انسانلر ایچون خالص بر فائده قطعیه تحقیقی معلوم
 اولور ایسه، او حکم مصلحت اقتضاسیله ثابت اولور. امور دنیاوییه به
 عائد احکامی اثبات حقنده «مصلحت» الک بیوک پر دلیلدر. سماوی
 یاخود مدنی قانونلرک اهمیتینی بالکیز انسانلرک مصلحتلرینه موافقتلریلدر.
 موافقت نه قدر بیوک ایسه، قانونک حکمک اهمیتینی او قدر زیساده
 اولور. لیکن حکمک اثباتنده دلیل قیلنجهق مصلحتده ایکی شرط
 وارددر: بری قطعیت. اگرده حکم مشروع قیلنور ایکن مصلحتک
 حصولی قطعاً معلوم دگل ایسه، اویله مصلحت دلیل اولاماز. دیگرری
 خلوص یار جحان. مصلحتک خلوصی مفسدهدن تماماً خالیلگیلدر.
 مصلحتک رجحانی مفسدهیه نسبتله بیوکلیگیلدر. یعنی حکمک مشروعیتنه
 بر مفسده بر مصلحت مترتب اولورده؛ مصلحتک اهمیتینی مفسدهیی
 عدم حکمک قیلور قدر بیوک اولور. (۶) استصحاب. یعنی: اولده
 حکمک ثبوتیله حالده ثبوتنه؛ یاخود حالده ثبوتیله استقبالده ثابت
 اولاجغنه استدلال ایتمک. (۷) برائت اصلیه. بر حکمک ثبوتنه دلیل
 بولنماز ایسه، برائت عقلیه طبیعیه اقتضاسیله او حکمک عدمی ثابت
 اولور. ثبوتنه دلیل یوق هر بر حکمک عدمنه برائت اصلیه دلیل
 اولور. (۸) استحسان. برکلی مقابلنده مصلحت جزئییهیی اخذ ایتمک.

مثلاً: «الده يوق مالى صانو باطلدر» كليه سه مخالف اولارق بيع سلم تجويز فيلنمشدر، فقيرلر ك حاجتلرينى تسهيل ايتمك مصلحتيل. شوتعريفه كوره، استحسان مصلحته عائد اولور. شريعت اسلاميه ده مصلحت مطلقا، يعنى مقابلنده بر دليل كلى اولسه ده اولماسه ده، معتبردر. بوكا كوره امام مالك بن انس حضرتلرى «استحسان علمك طوفز عشريدر» ديمش. ۹) سد ذرائع. بر مفسك ترتيب ايدجگى سببيل حكى منع ايتمك. شريعتك روى -- هيئت اجتماعيه ده انتظامى محافظه در. بناء عليه انتظامه خلل ويرهك مفسدلك هر برى البته ممنوع اولور. مفسده ترتيبى حكك ممنوعينه هر حالده دليل فيلنه بيلور. ۱۰) عوائد. شريعت اسلاميه هيئت اجتماعيه انتظامنه مخالف دگل، مفسدهسى يوق عادتلى تقرير ايدر. نوارث طريقل منقول، ياخود عكم طبيعت ده ضرور ياقبول عادتلى حكك ثبوتنه دليل اولا بيلور. بدويت عالمنده اينمش قران، ظهور ايتمش اسلاميت عربلك امور باطللارينى رفع ايتمش ايسه ده، عوائد حيويه لارينه تعرض ايتمه مش. بونكله، نزاعى مفسدهسى ايجاب ايتمز عادتلك معتبرلنگنه ارشاد ايتمشدر. عادتلك درجه لرى متفاوتدر. حكم طبيعتله ضرور يا حاجت شيلر، ياخود عمومك قبوليله رسم اولوب كدهش اشلر همهسى عوائد تحتنه مندرجدر. عادتلك حكى نه قدر نافع ايسه، حكك مشروعيتى او قدر شديد اولور. ۱۱) استقرا، ۱۲) برهان اندراج، ۱۳) برهان تلازم، ۱۴) برهان تعاند. شو صوك دورت اصل - كتب منطقيه ده بيان فيلنمش استقرا هم قياسك عينيدر. شو اون دورت اصلى فقيهلر «اصول فقه» كتابلرنده شروطينل احكاميله بيان ايتمشلر.

فقيهلر ك عرفنده استعمال قيلنور «اصل» ك ايكنچى معناسى: محصور دگل احكام فقهيه ي جمع ايدر كليه در.

كليات فقيهه «علم فقه» ك روحيدر. كلياتى حفظ ايدوب فهم

ایډن آدم احکام فقهیهیی تمامیلہ احاطہ ایډر، شریعت اسلامیہ فلسفہ سنہ
کما ینبغی وافق اولور، اصول فقہ کتابلرنده شانی او قدر تعظیم
قیلنمش «اجتهاد» ملکہ نورانیہ سندن بیوک نصیبی حائز اولور،
محکمہ لرده حکم ایډر ایکن یاخود منبر علمده فتوی ویرور ایکن
بصیرتلی اولور، جزئیاتک احکامی بری دیگرینه متناقض اولور ایکن
حیرتده قالماز، علم فقہی گوزل صورتده تحصیل ایتمک ایچون همه
عمرینی فدا ایتیمه مضطر اولماز، حکم شریعتی هر چسز کیک کؤکل
ایله قبول ایډر، شریعتک حیات انسانیهده اهمیتتی نه در آکلار.
بر حرفه تعبیر ایډر ایسهک، انسان درست معناسیلہ «فقیه» اولور.
قاعده کلیه معناسنده اصوله فقیهلهر احياناً فیاس اطلاق ایډرلر.
«خلاف فیاس اولان احکام تعدیه قیلنماز» سوزلرنده فیاسدن مراد
قاعده کلیه در. یعنی بر اصل کلی خلافتنه اولارق وارد اولمش حکم
موردینه محصور اولور، دیگر محلله تعدیه قیلنماز.
بز شو کتابده بیان قیلنمش جق کلیات فقهیهیی «قواعد فقهیه»
تسمیه ایتدک. اصول فقهیه دیمه دک، ادله فقهیه ایله اشتباه اولماسون
ایچون. «قواعد» تعبیرینی «کلیات» تعبیرینه ترجیح ایتدک، احکام
جزئیہ لرک او کلیات اوزرینه ایتنالرینی افاده ایچون. زیرا «کلیات»
تعبیری احاطهیی افاده ایډر ایسهده، اساسلگی افاده ایتمه یور.
بوکا کوره شو کتابهزی «قواعد فقهیه» نامیلہ تسمیه ایتدک.

مقصد

قواعد فقہیہ

(۱) ہر آشدہ ہر سوزدہ مقصد معتبر در .

یعنی: قصد دن عاری فعللرہ سوزلرہ ہیچ بر حکم مترتب اولماز، قصد ایله صادر اولور سوزلرہ فعللرہ مترتب اولاجق حکم فائلک یا فاعلک قصدینہ کورہ اولور . مقصد فاسد اولور ایسه، او سوز او فعل فاسد اولوب، مقصد فساد دن سالم ایسه، او سوز، او فعل فساد دن سالم اولور .

شو اصل - ابواب فقہک همه سنده بلا استثنا معتبر، قطعی بر اصل کلی در . ادله سی محصور دگل قدر، متعدد در: «انما الاعمال بالنیات» یعنی: عمللر یالکیز نیتلریله معتبر اولا بیلور . نیت سز عمل معتبر اولماز . نیت فاسد ایسه، عمل فاسد اولور . «وان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوه بحاسبکم به الله» یعنی: مقصد لرگزی اظهار ایدر ایسه کزده، اخفا ایدر ایسه کزده، الله سزی یالکیز مقصد کزده کورہ بحاسبه ایدر . «لا یواخذکم الله باللغو فی ایمانکم . ولیکن یواخذکم بما کسبت قلوبکم» . یعنی: الله، سزی لسان کزده جاری اولور سوزلرله دگل، قلب کزده قرار ایدر قصد کزله مواخذہ ایدر . «ولیس علیکم جناح فیما اخطأتم به . ولیکن ما تعدت قلوبکم» . یعنی: گناه بلا قصد صادر اولور شی دہ دگل، بلکه عمداً صادر اولور شی دہ اولور . «رفع عن امنی الغطأ والنسیان وما استکرهوا علیه یعنی: خطا،

نسيان كېى قىصد يوق ايكن، ياخود اكراه كېى قىصد قىاسد ايكن
صادر اولور فعللره سوزلره شرعا اعتبار يوقس .

هر اش ده هر سوزده قىصد معتبر اولديغنه كوره، شريعت اسلاميه
نائملرك ناسيلرك سكرانك جاهلك، بيوك شادلق يا بيوك غضب سببيله
خطا ايدر آدملرك، مرض تاثيريله لساننه يوقبار سوزلر كلور خستهلرك
سوزلرينه هيچ بر حكى ترتيب ايتمه مشدر . قىصدك اعتبارينه كوره
قران كريم «انك لرسول الله» سوزنده منافقلىرى تىكديب ايتمه مشدر .
«وبعولتهن احق بردهن فى ذلك ان ارادوا اصلاحا» آيت كريمه سى رجعتك
مشرو عيتنده قىصد اصلاحى شرط ايتمه مشدر . «ولا تمسكوهن ضراراً
لتعتدوا» آيت كريمه سى، ظلم، اعتدا قىصديله رجعتك بطلاننه، معتبر
دگلكگنه اشاره ايتمه مشدر .

قىصد - افعالك صحتنه بطلاننه مداردر . افعالك حليتى حرمتى
فعاك قىصدينه تابعدر .

قىصد تاثيريله - عقدلره ترتيب ايدر حقوقك مرجعى ده مختلفى
اولور: وكيل عقدلرى انشا ايدر ايكن موكل نامندن انشايى قىصد
ايدر ايسه، عقذك حقوقى عموماً موكله راجع اولوب، موكلى قىصد ايتمز
ايسه، حقوقك همه سى وكيلك اوزينه مقصور اولور .

عقدلرك انعقادى ده عاقدك قىصدينه تبعيت ايدر: عقدلرى انشا ده
استعمال قىلنور صيغه لردن زمان حاضرى اراده ايدر ايسه، عقدلر
فى الحال منعقد اولوب، استقبالى اراده ايدر ايسه، عقد اولماز يالكز
وعد اولور .

اسبابك سببلىكى ده - انسانك قىصدينه توقف ايدر: مباحلرك برينه
استيلا ايدر ايكن تملكى قىصد ايدر ايسه، استيلا - سبب ملك
اولور؛ تملكى قىصد ايتمه مش ايسه، سبب ملك اولماز . يولده
بولنمش لقطه يى تملك قىصديله آلور ايسه، غاصب حكمنده اولوب،
هلاك اولاجق ايسه ضامن اولور؛ صاحبنه اعاده ايتمك قىصديله آلور
ايسه، الله امانت اولور، بلا نعدى هلاك اولور ايسه، ضمان

واجب اولماز. - بر صیده قورشون آتوبده انسانه اصابت ایدر ایسه، فصاص واجب اولماز؛ آتار ایکن انسانی قصد اینمش ایسه، فصاص واجب اولور.

قصد قاعده سی شریعت اسلامیهده، استثناسی یوقی درجهده، کلی در. بعض استثنا کبی شیلر وار ایسهده، فی الحقیقه استثنا دگلدر. کلهچکده «امور خفیهده-ظاهری علامتاری ضرورت حکمیل معتبردر» قاعدهسند بیز انشاءالله بونی بیان ایدرز.

(۲) هر بر عقدده مقصد ومعنی معتبر اولوب، تعبیرک خصوصیتی معتبر دگلدر.

شو قاعده بیع، اجاره کبی معاملهارده؛ یهین طلاق کبی انشارده جاریدر. مثلا: «ثمنی قایتاروب ویردکده مالهی قایتاروب آلمق شرطیله سکا صاندم» دیسه، شو معامله بیع اولمایوب، رهن قیلندن اولور.

مشتری، بائعه «ثمنی ویرنجه یه قدر فلان مالی الکتده طوت» دیسه او مال بائعک الذنه رهن اولور، لفظک افاده سی کبی ودیعه اولماز.

«بیگ درهم مقابلنده شو مالی سکا هبه ایتدم» دیسه، شو عقد -بیع اولوب، هبه اولماز.

«شو خانهمی هر ای یوز درهم مقابلنده سکا اعاره ایتدم» دیسه عاریت سوزینه اعتبار قیلنمایوب، قصدک دلالتنه کوره، عقد -اجاره اولور.

مال صاحبی-همه فائده یی مضاربه شرط اینسه، مال-مضارب الذنه فرض اولور؛ بالعکس، همه فائده مال صاحبنه شرط قیلنسه، مضارب الذنه مال-بضاعه حکمنده قالور.

مقصود-معلوم اولور صورتلرده تسمیه مخالفتی معتبر اولماز. درهم دینار کبی مثلیاتی عاریت اسمیله بر آدمه ویرسه، عاریت اولماز، فرض اولور.

شو قاعده یهینی ده شاملدر. یهینده یالکیز لفظ معتبر دگل، بلکه مقصد هم غرض معتبردر. یهینده عمومی بر لفظی ذکر ایدوب، عمومک یالکیز بعض فردلرینی اراده ایدر ایسه، ارادهسی معتبر اولورده، باشقه فردلرله حانث اولماز. «شو ماللی اون درههه صاتم» دیسهده، اون یا اوندن کم بها ایله صاتار ایسه، حانث اولور؛ زیاده ایله صاتار ایسه حانث اولماز. زیرا یهیندن بایعک غرضی زیاده ایدی. اما مشتری «او مالی اون درههه آلام» دیسه، اون ایله هم اوندن زیاده ایله حانث اولور، اوندن کم ایله حانث اولماز. زیرا مشتری غرضی نقصان ایدی.

«اون درههه صاتم» عباره سیله یهین صورتنده سکز درههه صاتار ایسه، منهب حنفی ده حانث اولماز. زیرا سبب حنث «اون درههه صاتمق» ایمش. سکز درههه صاتمق صورتنده سبب حنث بولنمایور. بویله توجیه، غالباً، بر اشتباهدر. زیرا «لا ایعهه بعشرة» عبارهسی زیادهده حقیقتدر. شو یهینه وفا ایچون زیاده لازمدر. زیاده ایتمز ایسه، حانث اولور.

(۳) شك سببيله یقین زائل اولماز.

یعنی: صوڭ کلمش شك سببيله، اولده وار یقینک حکمی زائل اولماز.

شو قاعده بر جهندن طبیعی قاعدهدر، زیرا شك - یقینه نسبتله ضعیفدر؛ ضعیف قوی به غلبه ایدهمز، طبیعتک قانونی شودر. بوکا کوره ده ضعیفک هجومیله قوینک اثری، یعنی شکک عروضیله یقینک حکمی زائل اولماز.

شو قاعده طبیعی اولدیغی قدر - شریعت اسلامیهدهده هر بابده معتبر بیوک بر قاعدهدر. متعدد کلیات، حسابی یوق جزئیات او قاعدهیه متفرعدر. کلیاتی بوندن صوڭ ذکر ایدرز، ایضاح قصدیله بر فاچ جزئیاتی ده سرد ایدهیک:

عیب سببیلہ مشتری عقدی فسخ ایک بیلور. لکن عیبک عیبیلگی محقق دگل ایسه، اویله مشکوک عیب سببیلہ، انعقادی محقق بیع فسخ فیلنہ ماز.

انسان تعدی قیلوب بر مالی تلف ایدر ایسه، ضامن اولور. لکن تعدی وجودی مشکوک اولور ایسه، اویله مشکوک تعدی قطعاً ثابت برائتک اثرینی ازاله ایدہ مز.

«گمانہ کوره، فلان آدمین آلاجفم یوق کبیر» دیدکن صوگ، بینہ اقامت قیلوب، آلهجق بر قدر بورجی اثبات ایدر ایسه مقبول اولور. آرادہ عارض اولمش شک اعتباری فالماز.

اهل علم شو قاعدہ بی «الیقین لا یزول بالشک» عبارہ سیله تعبیر ایتمشیر، بز شو عبارہ ماثوره به احتراماً ترجمه ده «شک سببیلہ یقین زائل اولماز» دیدک. یوقسه قاعدہ بی ده عمومی ده موجز عبارہ ایله افاده مکندر. او موجز عبارہ بی دورتنجی فاعده قبلارق بوراده ذکر ایتمگی مناسب کوردک.

(۴) شک معتبر دگلدر.

مشکوک شیلرک هر بری الفا فیلنور یقین حاصل اولماینچه حادثک وجودیلہ حکم فیلنماز: سببک وجودی مشکوک ایسه، مسبب مترتب اولماز، سبب قطعاً معلوم حکمنده قالور. شرطک وجودی مشکوک ایسه، مشروط موجود اولماز؛ مانع وجودده شک وار ایسه، منع مترتب اولماز. مثلاً طلاقده شک ایدر ایسه، عصمت نکاح زائل اولماز. وقتک دخولنده شک ایدر ایسه، او وقتک نمازی واجب اولماز. شک هر خصوصده الفا فیلنور.

لکن الفا مسئله سنده احياناً تعارض واقع اولور، ایکی شکک برینی الفا دیگرینک اعتبارینی موجب اولور صورتده. مثلاً: نمازک صحتنه شرط قبلنمش طهارتده شک واقع اولور ایسه، نمازک صحتنده شک لازم اولوب کلور. شو ایکی شکدن برینی الفا ایدر ایسهک،

دیگرینی قطعاً اعتبار ایتمش اولورز. مشکوک حدیثی الغا ایدر ایسهك، هجنى مشکوک نمازی اعتبار ایتمش اولورز. مشکوک نمازی الغا ایدر ایسهك، مشکوک حدیثی اعتبار ایتمش اولورز. ایکی شكك هر برینی الغا ممکن دگلدنر. «شکی الغا» قاعدهسی قاعد، اجماعیه ایسهده، تعارض ضرورتیه فقیهله او قاعدهیه برجهندن مخالفتی التزام ایتمشلر. امام شافعی امام ابوحنیفه حضرتلری کی فقیهار حدثه شکی الغا فیلوب، تجدید طهارت، اعاده صلات واجب دگل دیهشلر. امام مالک حضرتلری حدثه شکی اعتبار فیلوب، تجدید طهارت اعاده صلات واجب دیهشم. شوایکی نظر هر بری - علمی فقهی دقیق نظرده. لکن مقصدی تحقیق ایتمک ایچون حکم وسیله ده شکی اعتبار ایتمک ده گوزلدنر. زیرا مقصدك تحقیق، ذمه نك مقصد واجبندن برائنی هرجهندن قطع، اولور. اما وسیلهده شکی الغا ایدر ایسهك، او وقت مقصد واجبندن برائت قطع اولماز. هر ایکی نظر علمی درست نظرده، لکن سنت نبویهده حدثه شکی الغا ایتمک ثابت اولمشدر. تبسیر قاعدهسنه ده موافق شودر.

(۵) هر حکمك، خلافنه دلیل بولنما دجه، علی حاله بقاسی اصلدر.

یعنی: ثبوتی محقق حکم، خلافنه دلیل بولنما دجه، تغییر قیلنماز. «اولده نصل ایسه، شوکون او حالده ترك قیلنور.» بوگا استصحاب قاعدهسی دیرلر. «شو ساعت نصل ایسه، اولدهده شوپله ایدی» دینور. بوگا «تعکیم حال» قاعدهسی دیرلر. مثلاً:

حیاتی معلوم بر آدم غائب اولسه، موتنه قطع بر دلیل بولنما دجه، او آدم حی حساب قیلنور. ماللری وارثلرینه تقسیم قیلنماز، حقوقلرینك هیچ بری باطل اولماز. اما مفقودك تفتیش سوکنده موتی ثابت اولور ایسه «حیاتك خلافنه دلیل بولندی» دیمک اولوب، ماللری وارثلرینه تقسیم قیلنور، میتنه مترتب حکملرک هر بری او وقت مترتب اولور.

مديون «بورجى ادا ايتدم» ديو دعوى ايدوب، بورچ صاحى «يوق، ادا ايتمه دك» ديسه، سوزى مقبول اولور. زيرا ثبوتى محقق بورچك، اداسنه دليل بولنمادقجه، بقاسى اصلدر. شو ساعتده وار بر شياك حدوئنده فدمنده نزاع واقع اولور ايسه، تحكيم حال قاعدهسيله فدىمى يعنى اولده وارلى ثابت اولور.

(۶) هر قديم على حاله ترك قىلنور.

يعنى: عمومك منفعتلرينه قانونك حكمنه مخالف اولمايوب، قديم اولوب كلش شى، خلافنه دليل بولنمادقجه، تغيير قىلنماز. وجهه سز، سبب سز آدملك حقلرينى ابطال ايتمه مك قاعده سيجون.

(۷) ضرر، قديم حكيميله، ترك قىلنماز.

زيرا قديمى على حاله ترك ايتك انسانلك حقلرينى محافظه ايجون گنه مشروع ايدى. انسانلك حقلرينى محافظه قاعدهسى حكيميله ضررى على حاله ترك ايتمه مك واجب اولور. بوڭا كوره شو قاعده هم شرعى هم طبيعى بر قاعدهدر.

(۸) ذمهده برائت اصلدر.

يعنى هيچ بر انسانك ذمهسى، دليل بولنمادقجه، ديگرلك حقيه مشغول اولماز. مشغوليتى دعوى ايدر آدم، بينه اقامت ايتمه دكجه، دعواسى مسموع اولماز.

ذمه برائتى هر بر انسانده بر حق فطريدر. هر بر انسانه، انسانيت صفتيله، طبيعى اولان حريتك بيوك ركنيدر. دليل بولنمادقجه انسانك ذمهسنه بر حق الزام قىلنمماز، جنابت تهمتيله هيچ بر انسان توقيف قىلنمماز.

ذمهده برائت قاعدهسى هر خصوصده اعتبار قىلنور. بر آدم ديگرلك مالينى تلف ايتك دن صوڭ، تلف قىلنمش مالك مقدارنده يا قيمتنده اختلاف واقع اولور ايسه، زياده بلا بينه ثابت اولماز.

بر آدم دیگر آدمین فلان قدر قرض دعوی ایدر ایسه، سوزی بلاینه مقبول اولماز، زیرا انسانک قرضدن برائتی اصلدر. اما قرض دعوی ایدوب، بینه ایله اثبات ایدر ایسه، او وقت اشتغال ذمه ثابت اولور.

هر حالده اشتغال ذمه - دلیل سز بینه سز ثابت اولماز.

(۹) اصلی دگل، عارض اولور، شیلرده اصل - عدمدر.

وصفلك بعضری اصلی اولور، او یله وصفلرده اصل - وجوددر. بعضری عارض اولور، او یله وصفلرده اصل - عدمدر.

مثلا: ساتون آلمش بر آتی «عیبی وار ایدی» دعواسیله رد ایده جك آدم ساتو ساعتند عیبك وجودینی بینه ایله اثبات ایدهمز ایسه، بیعی فسخ ایتدیره مز. زیرا صحت مرض کبی حاللر اصلی اولمایوب، عارض اولور شیلردر؛ ساتو ساعتند عدملری اصلدر. او ساعتند وجودلرینی دعوی ایدن آدم بینه ایله اثبات ایتیه معتاج اولور. مضار بهده فائده اولوب اولمادیغنده اختلاف ایدر لر ایسه، اشیای عارضه دن اولوق جهتیه، فائده ده اصل - عدمدر. مال صاحبی فائده وجودینی اثبات ایده بیلور ایسه، سوزی مقبول اولور. یوق ایسه، یوق. بر کیسه دیگر بر آدمه «بن سندن بیك درهم غصب ایدوب، تجارت ایتدمده بشپوز درهم فائده ایتدم. بیك درهمگی آل. فائده سی بنمدر» دیدكده او آدم «یوق» بیك درهمی بن سکا تجارت ایچون ویرمش ایدم. فائده ده بنده شریکم.» دیسه، سوز - او آدمك سوزی اولور. زیرا قبض قبلنمش مالده غصب ایتمه مك اصلدر.

(۱۰) بر زمانده ثبوتی محقق شیئك، خلافتنه دلیل بولنمادقجه، بقاسیله حکم قیلنور.

شو فاعده استصحاب فاعده سیدر. مثلا: زمانلرك برنده بر مالک بر آدمه مملوکینی ثابت اولور ایسه،

بيع يابهه كېى ملكى ازاله ايدر سبيلرك بى بولنمادقجه، او مال قانون نظر نده همان او آدمك ملكى حساب قىلنور.

فقېهلهر مفقودك مسئله لرېنى ده شو قاعده به تفرېع ايتمشلر: «مفقود حى در بناء عليه مالى وارثلرېنه تقسيم قىلنماز؛ خاتونى ايكنجى بر آدمه كېده مز» دېمشلر. يوم ولادتنن اعتباراً طوفسان يايوز يكرمى سنه مرورى سوكنده مفقودك موتېله حكم قىلنورده تركهسى وارثلرېنه تقسيم قىلنوب، خاتون او مدتدن اعتباراً عدت وفاتى صاقلار؛ يكرمى ياشنده غائب اولمش مفقودك خاتونى لافل يتمش سنه محبوس فالورده سوكره اره كېدر دېمشلر. حنفيلارك مذهبى شودر. لېكن شريعت اسلاميه حكمتى علويتى بويله قاسى حكملرى ابا ايدر: خليفه عمر زماننده صحابه لرك سكوته به قبول قىلنمش حكم عادلده اويله حكملرى ابطال ايدر. خليفه عمر حضرتلرى مفقودى تفتيش ايتدرمش، بولنمادقدين سوك خاتونى ايكنجى آدمه ويرمش. نكاحدن سوك مفقود قايتمش. خليفه حضرتلرى او آدمى خاتونى ايله مهر آراسنده تخيير ايتمش.

صحابه لرك حكمتى هر بر طرفك مصلحتلرېنى تماماً رعايه اساسنه مېنيدر: خاتونى معلقه حكمنده ايتمه مك ايچون، اجل تفتيش انقضاسى سوكنده نكاحنه حاكم اذن ويرور. مفقودك حقلرېنى هدر ايتمه مك ايچون ظهورى سوكنده تخيير قىلنور. استرسه ايكنجى زوجدن تفرېق ايتدروب خاتونى آلور، استرسه ويرلش مهرېنى استرداد ايدر.

(۱۱) هر حادث، زمن حدوئك تعيېننه دلالت ايدر قطعى بر دليل بولنمادقجه، اك قريب زمانلرك برېنه اضافه قىلنور.

شو قاعده متيقن ايله عمل ايتمك اساسنه مېنيدر. بر حادثك زمن حدوئنده اختلاف واقع اولور ايسه، مثلا «ايكى عاقدك بى» مدت خيارده عقدى فسخ ايتدم. فسخم درستدر «ايكنجى سى» مدت

مرورنندن سوڭك فسخ ايتدك. فسڭك درست دگلدر «دير ايسه، ايكنجى سينڭ سوزى معتبر اولور. زيرا عاقدلرڭ اختلافى زمانه اڭ قريپ زمان-مدت خيار انقواسندن سوڭك اولان زماندر. اما اولگىسى فسڭك مدت خيارده وقوعنه بر بينه عادل اقامت ايدر ايسه، بينهسى معتبر اولور.

خاتون «زوجم بنى مرض موتنده طلاق ايتدى، بن وارثم» ديو دعوى ايتدكده، وارثلر «يوق، حال صحتده طلاق ايتمش ايدى، سن وارثلك دن چيقدك» ديسه لر، سوز خاتونڭ سوزى اولور، طلاق اڭ قريپ زمانلرڭ برينه اسناد قيلنوب، قبيل موتده طلاق ايتمش حكمنده قيلنور. بوڭا كوره خاتون وارث اولور.

صبى ايله وصى اختلاف قيلوب، صبى «وقت بيعڭده بالغ ايدم. بيعڭ صحيح دگلدر» وصى-«صغير ايدك، ولايتم باقى ايدى. بوڭا كوره بيعم صحيحدر» ديسه، بيع اقرب اوقاته اضافه قيلنوب، صبى سوزى معتبر اولور.

(۱۲) كلامده اصل-حقيقتدر.

يعنى: كلامڭ حقيقى معناسى ممكن ايكن مجازى معناسى اراده قيلنماز.

بر لفظ حقيقت ايله مجاز آراسنده دائر اولور ايسه، مجاز اعتباردن ساقط اولوب، حقيقت مراد اولور. ليكن حقيقيك مجازيلك عرفڭ اختلافيله مختلفدر. بر عرفده حقيقت اولان معنى ايكنجى بر عرفده مجاز اولو بيلور. بناء عليه شو قاعده اعمال قيلنور ايكن فائلڭ عرفى هر حالده معتبر اولور.

«شو مالهمى اولادمه وقف ايتدم. فلان مالهمى فلانڭ ولدينه وصيت ايتدم» ديسه، فائلڭ عرفنده «ولد» كلمه سنڭ حقيقى معناسى نه اولور ايسه، او معنى مراد اولور.

(۱۳) تصريح مقابله حاله يا عرفه دلالته اعتبار يوقدر.

يعنى: صريح نهى وار ايكن، دلالت حال ايله مأذونيتك حكى ساقط اولور. مثلاً: بر انسان مالكة اذيله خانه كروب، ميدانده طورر قدهله صو ايچر ايكن، النندن اوفده دوشوب فيرلسه، ضمان لازم اولماز. زيرا صو ايچوده او آدم حاله دلالته، مأذوندر. لكن صاعب خانه «زنهار اوقده طوفونما» ديو نهى ايتسه، حاله دلالته، مأذونيت حكى اعتباردن ساقط اولور. بوندن صوك آلوبده او قدهى خطاً كسر ايدر ايسه، ضامن اولور.

تعارض صورتنده تصريحى دلالته تقديم - دلالته حكيمه عملدن قبلدر. اما دلالت ايله حكم ثابت اولدندن صوك تعارض وافع اولور ايسه، تصريح اعتبار قبلنماز. عقده، ايجابدن صوك قبولدن مقدم - اعراضه دلالت ايدجهك بر سوز يا بر اش بولنور ايسه، ايجاب باطل اولور، بوندن صوك «قبول ايتدم» سوز ينه اعتبار قالماز. اجنبى بر آدمك ماللرينى ساتار ايكن مال صاعب بيلسه، صوكه پاره لرى طلب ايتسه، شو طلب، حاله دلالته بيعى اجازه ديمك اولور. بوندن صوك «او بيعى فسخ ايتدم» ديسه، شو صراحتى معتبر اولماز.

(۱۴) قانونك حكيمى، شارعك نصى خلافنده، قضا نافذ، اجتهاد صحيح اولماز.

يعنى: قوه قانونيه طرفندن وضع فيلنمش قانونك عملى مدتنده، حاكمك او قانون خلافنده صادر اولمش قضاسى هيچ بر صورته نافذ اولماز. كذلك، دليل اولاييلهك بر نصك شارع طرفندن ثبوتى قطعاً معلوم ايكن، اويله نصك خلافته مجتهدك اجتهادى درست اولماز. لكن نصك ثبوتنده عدمنده سوز وار ايسه، ياخود ثابت نصك

مجتهد اجتهادینه مخالفتی تسلیم قیلنماز ایسه، او وقت مجتهد اوزینک
جهه سیله اجتهادینی اثبات ایده بیلور .

هر حالده، شو اون دورتنجی قاعده قانونک احترامی، شرعک
رأیله منسوخ دگللگی اساسنه مبتنی اولوب، خلافی ممکن دگل
بر قاعده اساسیه در .

(۱۵) شرعاً ثبوتی محقق بر اصل کلی عمومندن استثنای
قیلنوب کلمش بر حکم ایکنجی پرلره تعدیه قیلنماز.

کتاب اصولده شو قاعده «ما ثبت علی خلاق القیاس لا بعدی»
مفهومنده بر عباره ایله افاده قیلنمشدر . شو عبارده «قیاس» دن مراد
ایکی معنی دن بریدر . (۱) بری: تعدی دگل، بلکه عقل ایله ادراک
قیلنه بیلور معنی . (۲) ایکنجی سی: اصل عمومی . «علی خلاف القیاس»
دیبهک: یا تعدی، یا اصل عمومی دن مستثنی دیمکدر .

فقیهلرک او عبارده دن مقصدلرینی بیان ایچون، بن تفسیر طریقیل
ترجمه قیلوب، «اصل کلیدن استثنای قیلنمش حکم ایکنجی پرلره تعدیه
قیلنماز» عباره سیله قاعده بی بیان ایتدم .

مثلاً: «رضاسی بوق ایکن هیچ کومک مالکی النندن ألنماز» قاعده
شرعیه سندن - صانلمش بر خانه بی مشتری دن حق شفعه ایله جبراً
آلمق بر مصلحت اقتضاسیله استثنای قیلنمشدر . حق شفعه ایله خانه بی
آلمق جوازینه قیاساً - خانه بدلنده دیگر بر عوض طاب ایتمک جائز
اولماز . زیرا خانه کبی شیلرده حق شفعه بر اصل کلی عمومنده مخالف
اولارق کلمشدر .

(۱۶) اجتهاد - اجتهادی نقض ایتمز .

شو عباره بی، اهل علمک افاده لرینه احتراماً، محافظه ایتدک . یوقسه،
عباره ظاهرجه دگلدر . او عبارده دن فقیهلرک مقصدلری: «بر حادثه ده